

Turkish Studies

History

Volume 13/16, Summer 2018, p. 255-268

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13802>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Temmuz 2018

✓ Accepted/Kabul: Eylül 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Davut KILIÇ - Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

This article was checked by iThenticate.

ANTİK ROMA YAZITLARINDAKİ ATILA İSMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet Bülent ŞENOCAK* - Aslı KAHRAMAN ÇINAR**

ÖZET

Avrupa Hun imparatoru Atila Asya ve Avrupa topraklarında askeri ve siyasi mücadeleler vermiş önemli bir tarihi şahsiyettir. Türk cihan hâkimiyeti düşüncesi ile yola çıkan Atila, Avrupa kıtasının büyük kısmını ele geçirmiş olan Roma ile mücadele etmiştir. Başarıları ile Avrupa tarihini derinden etkileyen Atila'nın ismi ve isminin anlamı üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu makale de Atila isminin kökeni üzerine olup, çalışmada adının kökeni geniş bir şekilde incelenmiştir. Bütün Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde günümüze ulaşan Latince mezar stelleri, onur yazıtları, adak stelleri yazıtları gibi yazıtlar üzerinde çalışılmıştır. İsmi Atila olarak yazılışı ve farklı şekillerinin bulunduğu yazıtlardan en eskisi M.Ö. 1. yy'a tarihlendirilirken M.S 1., 2. ve 3. Yy'a kadar farklı tarih aralıklarındaki yazıtlara da rastlanmaktadır. Atila isminin kökeni üzerine yoğunlaşan çalışmada ismin nereden geldiği sorusu merkeze alınmıştır. Yüzlerce belge üzerinde yapılan çalışma ile Atila adının onlarca farklı yazılış şekline rastlanırken ismin sonuna gelen ekler ile de kazandığı birden çok anlama ulaşılmıştır. Bu farklı isim ve anlamlar Atila isminin Roma sınırları içerisinde kullanılan bilinen bir sıfat, bir vurgu ifadesi, bir başarı karşısında verilmiş önemli bir unvan olarak da düşünülebilir. İsmi kökenine dair çok bilinenler dışında hiç bilinmeyen farklı şekilleri ve bu şekillerin geldiği anlamlar da makalenin üzerinde durduğu temel temalar olarak çalışmanın merkezinde yer almaktadır. Bu farklı isim ve anlamlar Atila isminin Roma sınırları içerisinde kullanılan bilinen bir sıfat, bir vurgu ifadesi, bir başarı karşısında verilmiş önemli bir unvan olarak da düşünülebilir. İsmi kökenine dair çok bilinenler dışında hiç bilinmeyen farklı şekilleri ve bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Bülent Şenocak, Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, El-mek: mehmetsenocak@bozok.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Aslı Kahraman Çınar, Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: asli.kahraman@bozok.edu.tr

şekillerin geldiği anlamlar da makalenin üzerinde durduğu temel temalar olarak çalışmanın merkezinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Roma Yazıtları, Mezar Stelleri, Avrupa Hunları, Atila İsmi.

A RESEARCH ON THE NAME OF ATILA ON ANCIENT ROMA INSCRIPTION

ABSTRACT

The Europe Hun emperor Atila is an important historical figure who has given military and political struggles in Asia and Europe. Atila, who came out with the thought of the Turkish world domination, struggled with Rome, which had captured most of the European continent. Some studies have been carried out on the meaning of Atila's name and name, which has profoundly influenced the successes and the history of Europe. This article is also based on the origin of the Atila name, and the origin of the name Atila has been extensively studied in the study. Within the borders of the entire Roman Empire, Latin inscriptions, such as Latin tomb stones, honorary inscriptions, and votive stel inscriptions, were worked on. The writings of Atila and the different forms are written in BC. When dated to the 1st century, inscriptions in different date ranges from 1st to 2nd, 3rd and 4th century AD are also encountered. The name of the study focuses on the origin of the name Atila and the question of where the name comes from has been taken to the center. With the study of hundreds of documents, while Atila's name was found in several different writing styles, multiple forms were obtained with the additions coming from the name. These different names and meanings can be considered as an important adjective used in the Roman borders of Atila name, an accent expression, an important title given a success. Apart from the well-known names of the origin of the name, the unknown forms and the meanings of these figures are at the center of the study.

STRUCTURED ABSTRACT

Atila, The European Hun emperor, has a history of world history, hence the history of Europe and especially M.S. In 395 it was deeply influenced by the history of both the eastern and western parts of the Roman Empire. The emigration of the resident European tribes to other regions caused migration, and these migrations continued for centuries, and thus the demographic structure in Europe changed dramatically. Various works have been done on the origin of the name of Atila, who played a very important role in the processes of these tribes. The fact that the Huns who had influenced this level did not use the writing, at least the archaeological data about the writing has not been obtained for today, and the lack of etymological information in terms of Turkish language has caused the discussions about the name of Atila to extend. In addition, the books that talk about the history of that period and mentioning Atila, do not convey any information about the origin of the name Atila. The historians who study in this subject studied the origin of Atila's name in

the languages of the tribes who lived in the region during Atila, and tried to give an explanation with the words similar to the name Atila. Some historians searched for the similarities of Atila in some places in Central Asia. However, inscriptions, grave steles, honorary inscriptions, votive steles, which were written before and after Christ by the Romans, have never been considered. In this article, hundreds of inscriptions and stele that have reached to the present day from the Romans and spread all over the Roman world have been studied and It is emphasized that the origin of the name Atila should be sought in the Roman inscriptions. The Atila, which contains many different versions and possible meanings of these articles and steles, has been studied in-depth on an academic floor in order to clarify the subject from the perspective of Roman inscriptions. In order to prevent the fluency of the manuscript, various details about the inscription numbers, dates and inscriptions are included in the footnotes. However, in the history section, the expression onun Attila “which he used in the quotation from Ahmetbeyoğlu was preserved as it is. In this study, the name of Atila name, on the ancient Roman grave steles, honorary inscriptions, and votive steles were studied.

Written archaeological finds such as steles, inscriptions, papyrus, and military discharge documents uncovered within the Roman borders reveal that the written documents in which the name or title of Atila was published were published in the entire Roman world (Continental Europe, Anatolia, North Africa, Mesopotamia). In the archaeological documents such as military demobilization documents, military duty schedules and many other documents, the name Atila is rare. Therefore, it is seen that the name Atila was used in the whole Roman world but it is not a frequently used name.

In order to prevent the fluency of the manuscript, various details about the inscription numbers, dates and inscriptions are included in the footnotes. There was difficulty in writing the name Atila used in the whole article. Because the inscriptions have four different forms of writing. These are Atila, Attila, Atilla, Attilla. It is clear that other forms are derived from these four spelling forms. For this reason, since there is no decision about which writing should be a correct spelling, the letter written in minimum letters, ‘Atila’, is preferred in the title and considering the general direction of the article. Therefore, the fact that the name used in the article is written as Atila continuously does not mean that this form of writing is correct. However, in the history section, the expression kullan Attila “used by Ahmetbeyoğlu in his excerpt was preserved as it is.

In this study, the ancient Roman grave steles, honorary inscriptions, and votive steles were studied. Based on the inscriptions that have been written in Latin and have survived to this day, it appears to be one of the conclusions that the name of the European Hun emperor Atila, who played an important role in European history, could be a name or title given by the Romans, who was strongly influenced by the name. In addition to the fact that Atila is a name or a title, it is also a strong possibility that he may have another name within the European Hun society.

The question of whether the Huns came to Europe before the known date is carefully considered in this inscription on the Latin inscriptions.

But there was no evidence that the Huns had arrived at a date earlier than they were known today. As ancient sources are unearthed, these investigations and interrogations will continue as new inscriptions and steles are reached. The results reached in the light of the data available today are that the name Atila was written in different ways in ancient Roman inscriptions and steles, a name or a title given by the Roman people. This name or title is used in a number of different meanings as known at an earlier date than the traces of Hun in Europe is not seen.

Keywords: Roman's inscriptions, Tomb Stones, Europe Huns, Name of Atila.

Giriş

Avrupa Hun imparatoru Atila dünya tarihini dolayısıyla Avrupa tarihini ve özellikle de M.S. 395 yılında ikiye ayrılmış olan Roma imparatorluğunun hem doğu hem de batısının tarihini derinden etkilemiştir. Yerleşik Avrupa kavimlerini bulundukları bölgelerden başka bölgelere göndererek göçlere neden olmuş ve bu göçler yüzyıllar boyunca devam etmiş dolayısıyla Avrupa'daki demografik yapı ciddi biçimde değişmiştir. Bu kavimlerin süreçlerinde oldukça önemli bir rol oynayan Atila'nın, isminin kökenine dair çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tarihi bu derece etkileyen Hunların yazıyı kullanmamaları, en azından bugün için yazıya dair arkeolojik verilerin ele geçmemesi, Türk dili açısından etimolojik bilginin azlığı Atila'nın ismi konusundaki tartışmaların uzayıp gitmesine sebep olmuştur. Ayrıca o dönemden günümüze kalan ve dönemin tarihinden bahseden kitaplar da Atila'dan bahsetmekle beraber Atila isminin kökenine dair herhangi bir bilgi aktarmamaktadır. Bu konuda çalışan tarihçiler Atila isminin kökenini Atila döneminde bölgede yaşayan kavimlerin dillerinde araştırmışlar ve Atila ismine benzer kelimelerle bir açıklama getirmeye çalışmışlar, bazı tarihçiler ise Orta Asya'daki kimi yer isimlerinin Atila ismine benzerliklerinde aramışlardır. Fakat milattan önce ve sonrasında günümüze Romalıların bıraktığı yazılı belge niteliği taşıyan yazıtlar, mezar stelleri, onur yazıtları, adak stelleri üzerinde hiç durulmamıştır. Bu makalede Romalılardan günümüze ulaşan ve bütün Roma dünyasına yayılmış olan yüzlerce yazıt ve stel üzerinde ciddi bir araştırma yapılarak, Atila isminin kökeninin Roma yazıtlarında aranması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu yazı ve steller üzerinde bulunan Atila onlarca farklı versiyonu ve olası anlamlarına yer verilerek Atila ismi üzerine yapılan çalışmalara Roma yazıtları perspektifinden bakılarak konunun aydınlatılması noktasında akademik bir zeminde derinlemesine inceleme yapılmıştır. Makalenin akıcılığına engel olmamak için yazıt numaraları, tarihlendirmeler ve yazıtlarla ilgili çeşitli detaylara dipnotlarda yer verilmiştir. İsmi onlarca farklı kullanım şekli olması nedeniyle Roma kaynaklarında en çok geçen şekli "Atila" ifadesi başlıkta ve makalenin genel gidişatında tercih edilmiştir. Buna rağmen tarihçe kısmında Ahmetbeyoğlu'ndan yapılan alıntıda onun kullanmış olduğu "Attila" ifadesi olduğu gibi korunmuştur.

Latince Yazıtlarda Atila¹ İsmi

Yunanistan'ın Attika yarımadasında ele geçen bir yazıtta isim olarak kullanılmış Atilius² kelimesine rastlanmaktadır. Yine aynı bölgede ele geçen başka bir yazıtta Atilius³ ismi yer alırken Peloponnesos'deki bir başka yazıtta Atilia(e)⁴ ismi kayıtlara geçmektedir.

¹ Yazıtlardaki Atila ve benzer formlarda isimlerde kullanılan (, [, < >, gibi epigrafik yazılışlar değiştirilmemiştir.

² SEG 29.244; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³ SEG 29.244; Yazıt M.S. 89 yılına tarihlendirilmiştir.

⁴ CIL III 7277; CIL III 7276; CIL III 13693; Yazıt M.S 1. Yy tarihlendirilmiştir.

Trakya ve Aşağı Tuna eyaletinde (IG X) Küçük Sythica bölgesinde ele geçen yazıtlarda Atell(ae)⁵, Atila⁶, Atilianus⁷, Atellanus⁸, Atil(ius)⁹, Atiliano¹⁰, Atil(ius)¹¹, Atilius¹² isimleri görülmektedir.

Asia Minor eyaletinin İonia bölgesinde Atilius ve Atilia¹³, yine Asia Minor eyaletinin Mysia bölgesinde Atilius¹⁴, Atilius ve Atilia¹⁵ isimleri yazıtlarda bulunmaktadır.

Güney Suriye ve Doğu Filistin eyaletinde Atilius¹⁶, Atul[us]¹⁷, Atil(ius)¹⁸, Atilium¹⁹ isimlerinin bulunduğu bazı yazıtlar ele geçmiştir.

Sicilya, İtalya, ve Batı (IG XIV)İtalya, Büyük Graecia Adası dahil olmak üzere bu eyalette ele geçen yazıtlarda Atiliae ve Atilianus²⁰, Sicilya, İtalya, ve batı (IG XIV)Sicilya, Sardunya, ve komşu adalar eyaletinde Atiliae ve Atilius ve Atilia²¹ isimleri karşımıza çıkmaktadır.

Yukarı Tuna Moesia Superior'de Atilius²² ve yine aynı bölgede Atilia²³, Atilius²⁴, Atilius ve Atiliae²⁵ isimlerinin bulunduğu yazıtlar ele geçmiştir.

Suriye eyaletinin İsrail bölgesinde Atilius²⁶, ve yine Suriye eyaletinin Türkiye bölümünde At(t)il(ius)²⁷ Suriye, Şam'da Atil(ius)²⁸, Mısır eyaletinde ise Atilio²⁹, Atilio³⁰ isimlerinin bulunduğu yazıtlara rastlanmıştır.

Africa Proconsularis (Cezayir) eyaletinde Atilius³¹, Atilius³², Atilius³³, Africa Proconsularis (Tunus) eyaletinde Atilian(o)³⁴, Atili(a)e³⁵, Africa Proconsularis (Libya)'d Ati/lia ve Atilius³⁶,

⁵ IScM II 93; CIL III 6154; Yazıt M.S. 224 yılına tarihlendirilmiştir.

⁶ IScM V 266; yazıt M.S. 2. Ya da 3. Yy tarihlendirilmiştir.

⁷ IDR I 21; RMD 1954-1977 (1978) 87, 66; yazıt M.S. 164 yılına tarihlendirilmiştir.

⁸ IDR II 67; Yazıt M.S. 2/3 yy. tarihlendirilmiştir.

⁹ IDR III,3 94; CIL III 1350; CIL III 7852; Yazıt M.S. 2/3 yy. tarihlendirilmiştir.

¹⁰ IDR III,5 198; CIL III 1078; ILS 2301; Yazıt M.S. 135 yılına tarihlendirilmiştir.

¹¹ IDR III,5 206; CIL III 14215(15); ILS 4621; yazıt M.S. 180 yılından sonraya tarihlendirilmiştir.

¹² IDR III,5 498; Apulum 4 (1961) 115, 32; yazıt tarihlendirilememiştir.

¹³ Ephesos 762; AnnEpig 1969-1970, 596; Yazıt tarihlendirilememiştir.

¹⁴ IMT Gran/Pariane 1007; IK 25,61; Yazıt tarihlendirilememiştir.

¹⁵ AE 1969/70, 0596; Yazıt tarihlendirilememiştir.

¹⁶ SEG 8:345; AnnÉp (1936) 131; Yazıt M.S. 2/3 yy. tarihlendirilmiştir.

¹⁷ IGLSyr 1 181; Yazıt M.S. 3. Yy. başına tarihlendirilmiştir.

¹⁸ IGLSyr 3,2 1141; Yazıt tarihlendirilememiştir.

¹⁹ IGLSyr 13,1 9029; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁰ IG XIV 2305; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²¹ IG XIV 607; CIL X 7563-7578; Yazıt M.S. 1. yy. tarihlendirilmiştir.

²² IMS II 53; CIL 3.14507; Yazıt M.S. 196 yılına tarihlendirilmiştir.

²³ IMS IV 45; CIL 3.1683; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁴ IMS VI 70; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁵ IMS VI 90; yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁶ AE 1972, 0671; AE 1936, 0131; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁷ AE 1940, 0168; Yazıt tarihlendirilememiştir.

²⁸ AE 1993, 1591; Yazıt M.S. 252 yılına tarihlendirilmiştir.

²⁹ AE 1939, 0309; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³⁰ AE 1926, 0151; AE 1928, p. 22 s. n. 80; Yazıtta 'Atilio' ismi iki defa geçmektedir. Yazıt tarihlendirilememiştir.

³¹ AE 1916, 0096; AE 1917/18, p. 5 s. n. 16; ILS 1, 1274; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³² AE 1916, 0097; AE 1917/18, p. 5 s. n. 16; ILS 1, 1229; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³³ AE 1904, 0004; ILS 1, 1247; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³⁴ AE 2000, 1712; Yazıt M.S. 135 yılına tarihlendirilmiştir.

³⁵ AE 1996, 1740; Yazıt tarihlendirilememiştir.

³⁶ IRT 668; Yazıt tarihlendirilememiştir.

Numidia (Cezayir)'de Atilius³⁷, Mauretania Tingitana (Fas)'da Atili³⁸ isimlerinin yazılı olduğu bazı yazıtlar da gün yüzüne çıkarılmıştır.

Baetica (İspanya) eyaletinde Atilia³⁹, Lusitania (Portekiz) eyaletinde Atilia⁴⁰, Atili ve Atil(ius) ve Atilianus⁴¹, Atili⁴², Lusitania (İspanya) eyaletinde Atilia⁴³, Hispania citerior (İspanya) eyaletinde Atilia⁴⁴, A]tilia⁴⁵, Atil[iana⁴⁶, Ati(lia⁴⁷, Atiliae ve Atilii⁴⁸, Atilius⁴⁹, Atilium ve Atilius⁵⁰, Atilia ve Atilio⁵¹, [A]tilius⁵², Narbonensis (Fransa) eyaletinde Atilio⁵³, Atilius⁵⁴, Atilius⁵⁵, Atilius ve Atilia ve Atilio⁵⁶, Narbonensis (İsviçre) eyaletinde Atilius⁵⁷, Belgica (Belçika) eyaletinde Atilliae⁵⁸, Attilius⁵⁹, Raetia (Almanya) eyaletinde Atiliano⁶⁰, Attili(ae)⁶¹, Atili[us⁶², Germania inferior (Almanya) eyaletinde Atilius⁶³, Germania superior (Almanya) eyaletinde Atilius⁶⁴, Atilius⁶⁵, Germania superior (İsviçre) eyaletinde Atili ve Atilius⁶⁶, Britannia (Birleşik Krallık) eyaletinde Atili⁶⁷, Atti/ola⁶⁸, Ati[lio⁶⁹ isimlerinin geçtiği yazıtlara rastlanmıştır.

³⁷ AE 1917/18, 0057; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

³⁸ AE 1927, 0034; yazıt tarihlendirilmemiştir.

³⁹ AE 1997, 0816; HEp 07, 1997, 0102; yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁰ AE 1982, 0482; Yazıt M.S. 71-130 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁴¹ AE 1961, 0248; yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴² AE 1998, 0697; CIL 02, 00289; HEp 08, 1998, 0609; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴³ AE 1977, 0433; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁴ AE 1981, 0586; EphEp 9, p. 140 n. 373; CIL 02 (2. Aufl.) 14, 00433; tab. 9, 5; Yazıt M.Ö. 30 MS 68 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁴⁵ AE 1988, 0778; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁶ AE 1974, 0414; RIT 1077; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁷ AE 1971, 0206; AE 1967, 0241; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁸ AE 1938, 0014; RIT 0372; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁴⁹ CIL 02 (2. Aufl.) 14, 00082; tab. 1, 2.; CIL 02, 03772; Yazıt MS. 71-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁵⁰ CIL 02, 03695; ILS 6098; G. Alföldy, BJ 168, 1968, 550; Yazıt, MS. 1 Mayıs 6 yılına tarihlendirilmiştir.

⁵¹ CIL 02, 02973; J. Andreu Pintado - Á.A. Jordán Lorenzo, ETF(arqueol) 16/17, 2003/04, 448-450, Nr. 13-15; Yazıtta toplam 3 defa Atilia ismi geçmektedir.; Yazıt MS. 71-300 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁵² J. Andreu Pintado- Á.A. Jordán Lorenzo, ETF(arqueol) 16/17, 2003/04, 455-456, Nr. 19; Fig. 22.;

Yazıt, MS. 71-100 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁵³ AE 1965, 0139 Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁵⁴ AE 1896, 0036; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁵⁵ AE 1914, 0085; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁵⁶ AE 2005, 0979; Yazıt MS. 71-200 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁵⁷ AE 1946, 0163; AE 1983, 0678.; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁵⁸ ILB (2. Aufl.) 071; CIL 13, 03985; Yazıt MS. 151-250 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁵⁹ ILB (2. Aufl.) 072; CIL 13, 03986; Yazıt MS. 151-300 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁶⁰ AE 1968, 0407; Bu yazıtta sahis ismi olarak değil '[Pon]tiano et [Atiliano] co(n)s(ulibus)' şeklinde geçmekte olup yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁶¹ F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 225, Nr. 32; Bu yazıtta Iuliae isimli kadının ikinci ismi olarak kullanılmıştır. Yazıt MS. 101- 300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁶² F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 246-247, Nr. 123; Yazıt MS. 101-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁶³ AE 1962, 0100; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁶⁴ AE 1910, 0210; AE 1923, p. 32 s. n. 103; CIL 13, 11857; Yazıt MÖ. 13-MS.43 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁶⁵ CIL 13, 06750; Yazıt MS. 1-50 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁶⁶ AE 2012, 0998; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁶⁷ AE 1960, 0201a; R.P. Wright, JRS 49, 1959, 136, Nr. 5 (e). - AE 1953; RIB 3422; Yazıt MS. 122-138 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁶⁸ AE 2003, 1017; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁶⁹ AE 2005, 0954; Yazıt MS. 19 Kasım 102 yılına tarihlendirilmiştir.

Liguria (Regio IX) (İtalya) eyaletinde Atilius⁷⁰, Atilius⁷¹, Noricum (Austurya) eyaletinde Atili(us)⁷², Atilia⁷³, At[jiliae⁷⁴, Attilus⁷⁵, Noricum (Slovenya) eyaletinde Atilio ve Atilius ve Ati[l(iae)⁷⁶, Aemilia (Regio VIII) (İtalya) eyaletinde Atilius⁷⁷, Umbria (Regio VI) (İtalya) eyaletinde Atili⁷⁸, Latium et Campania (Regio I) (İtalya) eyaletinde Atili⁷⁹, Atili⁸⁰, Attiliorum⁸¹, Samnium (Regio IV) (İtalya) eyaletinde Atiliae⁸², Attili[us⁸³, Apulia et Calabria (Regio II) (İtalya) eyaletinde Atilius⁸⁴, Sardinia (İtalya) eyaletinde Atil(i)⁸⁵, Pannonia superior (Macaristan) eyaletinde Atilio⁸⁶, Atali⁸⁷, Atilia⁸⁸, [Ati]lius⁸⁹, Pannonia superior (Avusturya) Atilius⁹⁰, Atiliae⁹¹, Atilies⁹², Atilius⁹³, Atilius⁹⁴, Atili⁹⁵, Atili[o ve Atiliae ve At[jili⁹⁶, Atili⁹⁷, Atil(ius⁹⁸, Pannonia superior (Slovenya) A[jilio⁹⁹, Dalmatia (Bosna Hersek) Atilia¹⁰⁰, Dalmatia (Hırvatistan) At(t)i/li¹⁰¹, Atilia¹⁰², A[jtilius¹⁰³, Atilius¹⁰⁴, Atilia ve Atilius¹⁰⁵, Atil(ia)¹⁰⁶, Ati/liano¹⁰⁷, Atiliae¹⁰⁸, Atilio ve Atilius¹⁰⁹, Atiliae ve

⁷⁰ AE 1990, 0357; AE 1913, 0148; Yazıt MS. 51-200 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁷¹ AE 1913, 0148; AE 1990, 0357; Yazıt MS. 51-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷² CIL 03, 05462; CIL 03, 05462 add. p. 1837; ILLPRON 1329; Yazıtta iki defa aynı isim geçmektedir.; Yazıt MS. 151-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷³ CIL 03, 05413; ILLPRON 1306; Yazıt MS. 71-130 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷⁴ ILLPRON 0530; CIL 03, 04869; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷⁵ AE 2006, 1003; Yazıt MS. 161- 190 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷⁶ CIL 03, 05225; ILLPRON 1685; Yazıt MS. 151- 230 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷⁷ AE 1977, 0265a; 0265a; AE 1977, 0265b; Yazıt MS. 171- 230 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁷⁸ AE 1974, 0313; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁷⁹ AE 1982, 0174; Yazıt MÖ. 100-1 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁸⁰ AE 1977, 0157; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁸¹ AE 1990, 0177c; Yazıt tarihlendirilmemiştir. Ayrıca yazıtta ‘in Falerno Foro Popili L(uciorum) Attiliorum’ şeklinde geçmektedir.

⁸² AE 1975, 0321; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁸³ AE 1990, 0257b; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁸⁴ AE 1980, 0334; Yazıt MS. 1-100 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁸⁵ AE 2003, 0798a; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁸⁶ AE 1982, 0801; AE 1979, 0466; AE 1965, 0167; RIU 0826; Abb. 826; PIR (2. Aufl.) A 1304; Yazıt MS. 80 yılına tarihlendirilmiştir.

⁸⁷ RIU 1397; Abb. 1397; CIL 03, 03367; Yazıt MS. 51-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁸⁸ AE 2005, 1215; TRHR (Suppl.) 036; Abb. 36; Yazıt MS. 1-100 yıllarına tarihlenmiştir.

⁸⁹ AE 1996, 1241; CIL 03, 04147; RIU 0333; Abb. 333; Yazıt MS. 222 yılına tarihlendirilmiştir.

⁹⁰ AE 2002, 1155; Yazıt MS. 71-114 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹¹ AE 2002, 1164b; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

⁹² AE 2008, 1114; Yazıt MS. 101-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹³ CIL 03, 11129; ILS 4309; CCID 222; Yazıt MS. 151-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹⁴ CIL 03, 04463; Yazıt MS. 39-58 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹⁵ F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 9-10, Nr. 10; Yazıt MS. 39-114 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹⁶ CIL 03, 04254; Yazıt MS. 151-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.; Yazıtta ‘Atiliae’ ismi iki defa geçmektedir.

⁹⁷ CIL 03, 04457; Yazıt MS. 101-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹⁸ CIL 03, 06485a; Yazıt MS. 114-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

⁹⁹ CIL 03, 13416; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁰ ILJug 1908; Yazıt MS. 101-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰¹ AE 1895, 0014; CIL 03, 13975; Yazıt MS. 51-100 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰² ILJug 1871; Yazıt MS. 51-250 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰³ CIL 03, 01907; CIL 03, 01907 add. p. 2328, 121; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁴ CIL 03, 02913; Yazıt MS. 1-100 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁵ CIL 03, 08449; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁶ CIL 03, 02585; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁷ CIL 03, 02363; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁸ CIL 03, 02195; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹⁰⁹ CIL 03, 02194; CIL 03, 02194 add. p. 1031; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

Atilius¹¹⁰, Venetia et Histria (Regio X) (İtalya) Atel<l>a¹¹¹, Atiliae¹¹², A]tilio¹¹³, Dacia (Romanya) Atilianus¹¹⁴, Atili/anus¹¹⁵, Atil(ius)¹¹⁶, Atilius¹¹⁷, Atili¹¹⁸, Atilius¹¹⁹, Pannonia inferior (Macaristan) Atella/nus¹²⁰, Atilius Atilianus¹²¹, Atilius¹²², Atilia¹²³, Atilio¹²⁴, Atil(ius)¹²⁵, Attillus¹²⁶, Moesia superior (Macedonya) Atilius¹²⁷, Moesia superior (Sırbistan) Atil(ius)¹²⁸, Ateli(us)¹²⁹, Moesia superior (Macedonya) Atil(ius)¹³⁰, Moesia superior (Kosova) Atili¹³¹, Moesia inferior (Bulgaristan) Atiliae¹³², Moesia inferior (Romanya) Atilia¹³³, Macedonia (Yunanistan) Atilia¹³⁴, Atilia/nus ve Atilia¹³⁵, Achaia (Yunanistan) Atilius¹³⁶, Dalmatia? (hangi bölgeden bulunduğu bilinmeyen) [A]tilius¹³⁷ Avrupa kıtasının hemen bütün ülkelerinde yazıtlarda bulunan isimlerdir.

Yazıtlarda Geçen ve İsim Olarak Kullanılan Atila¹³⁸ Adının Benzer Şekillerinin Toplu Listesi

Atila, Atilius, Atilia, Atiliae, Atilianus, Atellae, Atellanus, Atiliano, Atullus, Atilium, Attilius, Atilio, Atili, Atiliana, Atilii, Atilliae, Attiliae, Attiola, Attiliorum, Atali, Atilies, Attili, Atella, Atellanus, Atilianus, Atillus, Atelius

¹¹⁰ CIL 03, 08903; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹¹ AE 1975, 0411c; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

¹¹² AE 1972, 0201; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

¹¹³ G. Alföldy, Römische Statuen in Venetia et Histria. Epigraphische Quellen (Heidelberg 1984) 1111, Nr. 132.; CIL 05, 01879; Yazıt MS. 171-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹⁴ AE 1980, 0762; IDR 1, 021; fig. 60-61; RMD 066; Yazıt tarihlendirilmemiştir.

¹¹⁵ AE 1913, 0054; AE 1914, p. 2 s. n. 9; ILD 795; Yazıt MS. 171-250 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹⁶ AE 1896, 0059; AE 1897, 0074; CIL 03, 14215, 15; ILS 4621; IDR 3, 5, 206; Yazıt MS. 180-250 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹⁷ IDR 3, 5, 498; Yazıt MS. 151-250 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹⁸ AE 2000, 1248; Yazıt MS. 107-270 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹¹⁹ CIL 03, 00933; IDR 3, 4, 072; fig. 34; Yazıt 101-250 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁰ AE 1971, 0351; Yazıt MS. 201-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²¹ AE 1969/70, 0515; Yazıt MS. 271-330 yıllarına tarihlendirilmiştir.; Hem birinci hem de ikinci isim olarak aynı kişi için kullanılmıştır.

¹²² RIU 1503; CIL 03, 03353; Yazıt MS. 101-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²³ CIL 03, 03514; TitAq 0294; Yazıt MS. 201-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁴ AE 2010, 1285; TitAq 0532; Yazıt MS. 131-170 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁵ CIL 03, 03456; TitAq 0968; Yazıt MS. 194-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁶ TitAq 1457, 43; Yazıt MS. 101-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁷ AE 1934, 0211; IMS 6, 070; Yazıt MS. 71-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁸ IMS 4, 005; CIL 03, 08245; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹²⁹ IMS 4, 065; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁰ IMS 6, 089; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³¹ AE 2002, 1232; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³² AE 1999, 1336; S. Conrad, Die Grabstelen aus Moesia inferior. Untersuchungen zu Chronologie, Typologie und Ikonographie (Leipzig 2004) 228-229, Nr. 381; Taf. 76, 2; Yazıt MS. 131-170 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³³ IScM 5, 175; CIL 03, 06207; Yazıt MS. 131-200 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁴ P. Pilhofer, Philippi 2. Katalog der Inschriften von Philippi (Tübingen 2000) 283-284, Nr. 272.; Yazıt MS. 1-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁵ CIL 03, 00649; Yazıt MS. 51-100 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁶ M.C.J. Miller, Inscriptiones Atticae. Supplementum inscriptionum Atticarum 6 (Chicago 1992) 108-111, Nr. 78.; W. Peek, Attische Grabschriften 2 (Berlin 1958) 29-30, Nr. 90; 90; SEG 29, 0244; Yazıt MS. 1-89 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁷ CIL 03, 03158b; CIL 03, 03158b add. p. 1038; Yazıt MS. 151-300 yıllarına tarihlendirilmiştir.

¹³⁸ Bizim, ismi Atila şeklinde yazmamız kelimenin doğrusunun 'Atila' olduğu şeklinde değil her bahsedilişte dört farklı yazılış biçimini kullanmak istemediğimiz içindir.

Atila İsminin Yazılış Biçimleri

Atila isminin yazıtlarda geçtiği şekiller ve nasıl yazıldığı incelendiğinde: ‘Atila, Atilla, Atila ya da Attilla’ şeklinde dört farklı formu görülmektedir. Dolayısıyla hangi yazılış biçiminin doğru olduğuna karar vermek mümkün değildir.

Atila İsmindeki Latince Ekler

Atila ismi yazılırken kullanılan temel düşünce At-l- , Att-l- , At-ll-, Att-ll-şeklinde sessiz harflerin ve ismin başında ‘A’ sesli harfinin bulunmasıdır. Bunların dışındaki isim sonuna gelen ekler, Latince de genitiv, dativ vb. eklerdir. Örnek ae, orum, vb. Bu ekler çekim ekleri olup kelimenin anlamını değiştirmemektedir.

Atila İsminin Roma Dünyasındaki Yaygınlığı, Kullanıldığı Dönemler

Atila isminin kayıtlı olduğu yazıtların ele geçtiği bölgeler ve tarihleri incelendiğinde Roma dünyasının hemen her bölgesinde Atila ismine yazılışlarında küçük farklılıklar olsa da rastlanmaktadır. Ayrıca ‘Atilia’ isminin kadınlara verilmesiyle ismin hem erkek hem de kadın için kullanıldığı ileri sürülebilmektedir. Latince konuşulan bölgelerde çok kullanılan bir isim olmasa da bölgesel anlamda yaygın olarak kullanımına (hemen hemen bütün Roma dünyasında) rastlanmaktadır. En erken M.Ö. 1. yy¹³⁹da kullanılmaya başlandığı göz önüne alınarak yüzyıllar boyunca kullanımının devam ettiği de görülmektedir. Dolayısıyla Atila isminin Romalılara özgü bir isim olduğunu söylemek zor olmayacaktır.

Atila İsminin Anlamı

Atila isminin anlamının ne olduğuna dair bir bilgi bulunmadığı gibi bu konuda herhangi bir tartışma da mevcut değildir. Fakat asıl tartışma ‘Avrupa Hun imparatoru Atila’ söz konusu olduğunda başlamaktadır. Bu konuda çalışan tarihçi Ahmetbeyoğlu Atila ismini şu şekilde değerlendirmektedir:

“Attila isminin ne manaya geldiği Türkçe olup olmadığı meselesi her zaman tartışma mevzuu olmuştur. Kimi ismin Gotça (G. Doerfer, Z. Moor gibi) kimi ise Türkçe olduğunu ileri sürülmüştür. (Gy. Nemeth, O. Pritsak gibi.) Attila adının Gotça ‘Babacık, Atacık, Sevimli, Ağabey’ manalarına geldiği söylenerek Hun dönemi Türkçe bir kelimenin Germence yorumu olarak gösterilmiştir. Ayrıca Klaproth ve Inostrancev Macarca; Venelin, Slavca; Poucha Tokarca olarak kabul etmişlerdir. Genellikle Attila isminin Volga nehrinin bir diğer adı olan İtil-Etil’den geldiği düşünülmüştür. Ayrıca Göktürk Türkçesindeki Attay=‘şöhretli imparator’ ile de bağlantı kurulmuştur. F. Altheim, Attila kelimesinin aslının Ata-la olduğunu ve ‘benim atam, atacık’ manalarına geldiğini söylemiştir. Bunların yanında Gy. Nemeth ayrı bir bakış açısı getirerek Attila’nın olgunluk çağı ismi olduğunu, gençliğinde ise başka bir ad taşımış olabileceğini ifade etmiştir ki bu eski Türk ad verme geleneğini de uygundur. Attila, şahıs isminin ötesinde belki de Hun hükümdarlarının unvanıdır. En son olarak O. Pritsak ise ismin Türkçe olduğunu ve Es-ti-la, As-til-a, At-til-a=Attila şekliyle ‘Büyük deniz, okyanus’ veya ‘herşeye gücü yeten hükümdar’ manalarına geldiğini söylemiştir.”(Ahmetbeyoğlu 2001: 61)

Hunların Tarih Sahnesine Çıkışları ve Atila

M.Ö. 1500-M.S. 500 yılları arasında oldukça geniş bir coğrafyaya hâkim olan Hunların ilk ortaya çıkışı, Çin kaynaklarından öğrenilmektedir. Bu süreçte Hunların ilk olarak M.Ö. 1500’lerde birleşik bir devlet kurdukları ve Çinli Ying Hanedanı ile savaşlar yaptıkları anlaşılmaktadır. Belirtilen tarihlerden, M.Ö. 210’da Büyük Hun İmparatorluğu kuruluncaya kadar Hun kabileleri ile

¹³⁹ Yaptığım araştırmalarda daha önceki tarihlerde (M.Ö. 1. yy’dan önceki) yazılmış olan yazıtlarda Atila ismine tarafımca rastlanılmamıştır.

Çinliler arasında savaşlar devam etmiş ve çoğunlukla Hun hâkimiyeti ön plana çıkmıştır. (Ziyai 2010: 901-909)

Hunlar, M.Ö. 210-M.S. 47 arasında kurulan Büyük Hun İmparatorluğu döneminde ise bölgede tek Hun devleti olarak hâkimiyet kurmuşlardır. Sonraki süreçte ise M.S. 46-216 yılları arasında Batı Hun Tanrıkutluğu, M.S. 48-217 Doğu Hun Tanrıkutluğu ve son olarak M.S. 375-469 yıllarında Hunların batıya göçü ile Avrupa Hun Tanrıkutluğu kurulmuştur. (Ziyai 2010:901-909)

Asya'dan Avarlar tarafından batıya sürülen Hunlar, Avrupa'ya Karadeniz'in kuzeyinden gelerek atlı göçebe bozkır kültürünün kendilerine verdiği savaşçılık özelliği sayesinde bölgede kısa sürede egemenlik kurmuşlardır. Yanı sıra Hunlar, bölgeye kendilerinden önce 350'li yıllarda göç etmeye başlayan ve bölgeyi vatanları haline getiren Ogurlarla birleşmişler ve güçlerine güç katmışlardır. Bunlara ilaveten bölgeye milattan önceki yıllarda da göç eden Türk toplulukları olmuştur (Koçak, 2013: 579-580). Kaynaklarda bu topluluklar hakkında ilk bilgi edindiğimiz kavimler Kimmer ve İskitlerdir (Saka) (Karatay 2004: 3). İskitler bölgeye M.Ö. 8. yüzyılda Çinlilerin Hiung-nuları sıkıştırarak batıya göç etmelerine sebep olmaları ile başlayan bir kavimler göçü vasıtası ile gelmişlerdir. Söz konusu süreçte Karadeniz'in kuzeyinde karşılaştıkları Kimmerler'i yenen İskitler, onları takiben Mısır önlerine kadar inmişlerdir (Durmuş 2015: 92-104). Dolayısıyla araştırmacılar bölgede kurulan ilk siyasi oluşumun İskitlerin kurduğu devlet olduğunu düşünmektedirler (Karatay 2004:3). M.Ö. 339 yılında ise Makedonyalı Phillip'e yenilmeleri ile güç kaybeden İskitler, daha sonra bir diğer Türk kavmi olan Sarmatlar'ın bölgeye gelmesi ile M.Ö. II. yüzyılın başlarında tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Sarmatların egemenliği ise bölgede M.S. II. yüzyıla kadar sürmüştür, Gotların bölgede güçlenmesi ile de son bulmuştur (Durmuş 2012: 99-120). Sarmatlardan sonra ise bölgede Slav kökenli oldukları düşünülen Navar ve Boran isimli iki halkın kısa süreli egemenliği söz konusu olmuştur (Karatay 2004: 9-10). Son olarak Asya Hunlarının Orta Asya'da hâkimiyetlerini kaybetmeleri ile batıya göç eden Avrupa Hunlarının Volga Nehri kenarındaki bölgeye yerleştikleri düşünülmektedir (Yılmaz 2016: 143). Onların yerleşim coğrafyaları ve egemenlik alanları hakkında ise Bizans elçisi Priscus'un (Tolan 2014:113). batı Roma elçisi ile yaptığı şu konuşmadan anlaşılmaktadır;

“... İskitya'nın yahut diğer hiçbir yerin daha önceki hiçbir hükümdarı çok kısa bir sürede bu kadarını asla başaramamıştı. [Attila] Tüm İskitya'nın yanı sıra Okyanus'un adalarına hükmetmektedir... imparatorluğunu daha fazla genişletmek için Perslere saldırmaı istemektedir.” (Üstün 2013: 142- 143).

Yukarıdaki metinden hareketle Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya göç eden Hunların hâkimiyet alanlarının tüm İskit toprakları ile beraber söz konusu sınırların ötesinde ulaştığı anlaşılmaktadır.

Avrupa tarihinin kaderinin şekillenmesinde büyük etkiye sahip Hunlar, 370'li yıllardan itibaren İdil nehrini geçerek bölgeye gelmeye başlamışlardır (Tolan 2014: 98). Bölgeye gelen Hun hakani Çiçi öncülüğündeki Türk birlikleri ilk olarak Alanlara saldırarak onların Kafkasya ile Derbend arasındaki bölgeye çekilmelerini sağlamışlardır (Brion 2005: 74-75) Akabinde Doğu Gotları hâkimiyetlerine alıp, Batı Gotların ise Doğu Roma'ya sığınmalarına sebep olmuşlardır (Tolan 2014: 98). Araştırmacılar tarihin akışını değiştirecek bu denli büyük olayların kökenini aramak için Orta Asya'ya yönelmişler ve bu süreçte Hunların batıya göç nedenlerini incelemişlerdir. Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre, Çin'in kuzeyinde yüzyıllarca hâkimiyet kuran Hiung-nu'ların 375'te yıkılışından itibaren bölgedeki birçok kavim, Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya göç etmeye başlamışlardır. “Kavimler Göçü” olarak adlandırılan bu dönemde Hunların Doğu Avrupa'ya gelişyle Hazar ve Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan uluslar, Hunlara karşı aldıkları yenilgiler sebebiyle batıya doğru göç etmişlerdir (Karatay 2004: 10) Dolayısıyla vakayiname yazarları söz konusu kavmin gizemini çözmek amacıyla uzun süre onları araştırmakla meşgul olmuşlardır. Bu

süreçte ilk olarak Latin, Bizans ve Ermeni tarihçiler Hunları “*İskit*” kavmi olarak düşündüler. Suriyeli tarihçiler ise kaynaklarında onları “*Ostrogot*” olarak nitelendirdiler. Sonraki dönemlerde ise Grek ve Latin kaynaklar Hunları “*barbar İskit*” olarak tanımlamışlardır (Yılmaz 2016: 142).

Bu bilgileri doğrulayan kaynaklarda da M.S. 355-365 yıllarında Balamir öncülüğündeki Hunların Hazar Denizi’nin kuzeyinden Aral Denizine oradan Don kıyılarına ulaştığı görülmektedir. Sonraki süreçte Don kıyılarına kadar yaptıkları akınlarla yetinmeyen Hunlar, akabinde M.S. 363-373 yıllarında Kafkasya’dan güneye inerek Doğu Anadolu üzerinden Filistin ve Antakya’yı yağma ederek yurtlarına geri dönmüşlerdir (Karatay, 2004: 11-12)

Batı Hun İmparatoru Rua’nın ölümünün ardından Muncuk’un (Thompson, E., A., Çev: Dinçel, S., M., 2008:85)¹⁴⁰ oğulları Atila ve Bleda imparatorluğun başına geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde tarihçiler arasında farklı görüş olsa da Atila 445’de kardeşi Muncuk’un savaşlarda yeterli başarıyı gösterememesi sebebiyle onu öldürerek tek başına hükümdar olduğu düşünülmektedir (Tekinoğlu, 2013: 334) Atila döneminde tarih sahnesinde daha belirgin bir yer edinen Hunlar, vesikalarda Romalıların karşılaştıkları en güçlü rakip olarak anlatılmışlardır. Bu süreçte Atilla’nın hem Doğu Romanın askeri ve diplomatik sahada gerilemesinde hem de Batı Roma’nın zayıflayarak tarih sahnesinden çekilmesinde rolü büyüktür (Kelly 2014: 567).

Sonuç

Bu çalışmada Atila isminin antik Roma mezar stelleri, onur yazıtları, adak stelleri üzerinde geçtiği onlarca farklı versiyonu incelenmiştir. Latince olarak yazılmış ve günümüze ulaşmış olan yazıtlara dayanarak, yapılan bu geniş çaplı araştırma çerçevesinde Avrupa tarihinde önemli bir rol oynayan Avrupa Hun imparatoru Atila’nın isminin kendisinden çok etkilenen Romalılar tarafından verilmiş bir “isim ya da unvan” olabileceği varılacak sonuçlardan biri olarak görünmektedir. “Atila”nın bir isim veya unvan olmasının yanı sıra aslında Avrupa Hun toplumu içinde onun başka bir isme sahip olabileceği de güçlü bir ihtimal olarak durmaktadır.

Hunların Avrupa’ya bugün bilinen tarihten önce gelip gelmedikleri konusu Latince yazıtlar üzerinde yapılan bu çalışmada dikkate alınarak ismin yazıtlardaki tarihlendirilmesi üzerine dikkatlice durulmuştur. Fakat Hunların Avrupa’ya gelişleri hakkında bugün bilinenden daha önceki bir tarihte geldiklerine dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Antik kaynaklar gün yüzüne çıkarıldıkça, yeni yazıtlar ve stellere ulaşıldıkça bu araştırmalar ve sorgulamalar devam edecektir. Bugün eldeki veriler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar Atila adının Antik Roma’ya ait yazıt ve stellerde onlarca farklı biçimde geçtiği, bu isimlerin Roma halkı tarafından verilen bir isim veya unvan olduğudur. Bu isim veya unvan birkaç değişik anlamda kullanıldığı gibi bilinenden daha eski bir tarihte Avrupa’da Hun izleri görülmediğidir.

KAYNAKÇA

AE, Année (L') épigraphique (Paris). [AE].

AnnEpig, Année (L') épigraphique (Paris). [AE].

Apulum 4 (1961) 115, 32 Apulum Nebentitel: Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Julia.

Brion, M. (2005). “Asya ve Avrupa’da Hunlar” İstanbul: Çatı Kitapları, 74,75.

CCID M. Högir - E. Schwertheim, Corpus Cultus Iovis Dolicheni, EPRO 106 (Leiden 1987).

¹⁴⁰ Rua’nın yönetimde etkili olmayan üçüncü kardeşidir. Kaynaklarda Rua’nın yönetimi Octar isminde diğer bir kardeşi ile paylaştığı zikredilmektedir. Bu süreçte ise imparatorluk, tek parça halinde değil boyunduruk altındaki ulusların kardeşler arasında paylaşımı ile yönetilmektedir.

- CIL III Corpus inscriptionum latinarum. Vol. 3, Parts 1-2, ed. Theodor Mommsen, Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae. 2 vols. Berlin 1873. Vol. 3, Supplement, Parts [1], 1-2 & 2, ed. Theodor Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski, Inscriptionum Orientis et Illyrici latinarum supplementum. 4 vols. Berlin 1889-1902.
- Durmuş, İ. (2012). "Sarmatlar", Ankara: Akçağ Yayınları, 99-120.
- Durmuş, İ. (2015). "İskitler", Ankara: Akçağ Yayınları, 92-104.
- Ephesos 762 McCabe, Donald F. Ephesos Inscriptions. Texts and List. «The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia», The Institute for Advanced Study, Princeton (1991). Packard Humanities Institute CD #6, 1991. — Includes: Die Inschriften von Ephesos. 8 vols. in 9 parts, with a Supplement. «Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien», 11,1-17,4. Bonn 1979-1984. — Vol. Ia, nos. 1-47, ed. Hermann Wankel (1979); vol. II, nos. 101-599, eds. Christoph Börker and Reinhold Merkelbach (1980); vol. III, nos. 600-1000, eds. Helmut Engelmann, Dieter Knibbe and Reinhold Merkelbach (1980); vol. IV, nos. 1001-1445, eds. Helmut Engelmann, Dieter Knibbe and Reinhold Merkelbach (1980); vol. V, nos. 1446-2000, eds. Christoph Börker and Reinhold Merkelbach (1980); vol. VI, nos. 2001-2958, eds. Reinhold Merkelbach and Johannes Nollé (1980); vol. VII,1, nos. 3001-3500, and VII,2, nos. 3501-5115, eds. Recep Meriç, Reinhold Merkelbach, Johannes Nollé and Sencer Şahin (1981), with (VII,1) Reinhold Merkelbach and Johannes Nollé, Addenda et corrigenda zu den Inschriften von Ephesos I-VII,1 (IK 11,1-17,1) (1981); vol. VIII,1-2, Indices, eds. Helmut Engelmann and Johannes Nollé (1984).
- F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 9-10, Nr. 10.
- F. Wagner, BRGK 37/38 F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 225, Nr. 32.
- G. Alföldy, G. Alföldy Römische Statuen in Venetia et Histria. Epigraphische Quellen (Heidelberg 1984) 1111, Nr. 132.
- HEp 07 Hispania Epigraphica (Madrid 1989-).
- IDR I Inscriptiile Daciei Romane = Inscriptiones Daciae Romanae, Vol. I. Introducere istorică şi epigrafică. Diplomele militare. Täblişele cerate. Ed. Ioan I. Russu. Bucharest 1975.
- IDR II Inscriptiile Daciei Romane = Inscriptiones Daciae Romanae, Vol. II. Oltenia şi Muntenia. Eds. Grigore Florescu and Constantin C. Petolescu. Bucharest 1977.
- IDR III, 5 Piso, Ion. Inscriptions d'Apulum (Inscriptions de la Dacie Romaine — III 5). 2 vols. Paris 2001.
- IG XIV Inscriptiones Graecae, XIV. Inscriptiones Siciliae et Italiae, additis Galliae, Hispaniae, Britanniae, Germaniae inscriptionibus, ed. Georg Kaibel. Berlin 1890.
- IGLSyr 1 Inscriptions grecques et latines de la Syrie, I. Commagène et Cyrrestique, ed. Louis Jalabert and René Mouterde. Paris 1929.
- IGLSyr 13,1 Inscriptions grecques et latines de la Syrie, XIII,1. Bostra, ed. Maurice Sartre. Paris 1982.
- IGLSyr 3,2 Inscriptions grecques et latines de la Syrie, III,2. Antiochène, ed. Louis Jalabert and René Mouterde. Paris 1953.
- ILAlg Inscriptions latines de l'Algérie (Paris 1922-).

- ILB, A. Deman - M.-T. Raepsaet-Charlier, *Les inscriptions latines de Belgique* (Bruxelles 1985).
- ILJug, Šašel, Anna, and Jaro Šašel. *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*. Situla, 25. Ljubljana 1986. [selected Greek texts].
- ILLPRON 1306, M. Hainzmann - P. Schubert, *Inscriptionum lapidariarum Latinarum provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices* (Berlin 1986-).
- ILS, Dessau, Hermann. *Inscriptiones Latinae selectae*. 3 vols. in 5 parts. Berlin 1892-1916.
- IMS 4, Petrović, Petar. *Inscriptions de la Mésie Supérieure*. Vol. 4. Naissus – Remesiana – Horreum Margi. Belgrade 1979.
- IMS 6 Dragojević-Josifovska, Borka. *Inscriptions de la Mésie Supérieure*. Vol. 6. Scupi et la région de Kumanovo. Belgrade 1982.
- IMS II Miković, Miroslava. *Inscriptions de la Mésie Supérieure*. Vol. 2. Viminacium et Margum. Belgrade 1986.
- IMT Gran/Pariane *Inscripfen Mysia & Troas* [IMT], eds. Matthias Barth and Josef Stauber. Leopold Wenger Institut. Universität München. Version of 25.8.1993 (Ibycus). Packard Humanities Institute CD #7, 1996. — Mysia, «Granikos mit Pariane», nos. 1001-1105. — Includes: Peter Frisch. *Die Inschriften von Parion*. «Inscripfen griechischer Städte aus Kleinasien», 25. Bonn 1983.
- IRT, Reynolds, Joyce M., and John B. Ward Perkins. *The Inscriptions of Roman Tripolitania*. Rome 1952.
- ISCM 5 Doruțiu-Boila, Emilia. *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae*. Series altera: *Inscriptiones Scythiae Minoris graecae et latinae*. Vol. 5. Capidava, Troesmis, Noviodunum. Bucharest 1980. In Romanian.
- ISCM II, Stoian, Iorgu. *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae*. Series altera: *Inscriptiones Scythiae Minoris graecae et latinae*. Vol. 2. Tomis et territorium. Bucharest 1987. In Romanian.
- J. Andreu Pintado, J. Andreu Pintado - Á.A. Jordán Lorenzo, *ETF(arqueol)* 16/17, 2003/04, 448-450, Nr. 13-15
- Kelly, C., Çev. Kaçar, T. (2014)., “Atilla: Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü” İstanbul: Turkuvaz Yayınevi, 567.
- Koçak, K. (2013). “Bozkır Kültür Dinamiklerine Göre Avrupa Hunlarının Kuruluşu” 11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunuldu, Kırgızistan, 579,580.
- M.C.J. Miller M.C.J. Miller, *Inscriptiones Atticae*. Supplementum inscriptionum Atticarum 6 (Chicago 1992) 108-111, Nr. 78.; W. Peek, *Attische Grabschriften* 2 (Berlin 1958) 29-30, Nr. 90.
- P. Pilhofer, P. Pilhofer, *Philippi 2. Katalog der Inschriften von Philippi* (Tübingen 2000) 283-284, Nr. 272.
- PIR, *Prosopographia Imperii Romani* (Berlin 1897-1898).
- RIT, G. Alföldy, *Die römischen Inschriften von Tarraco* (Berlin 1975).
- RIU, *Die römischen Inschriften Ungarns* (Budapest, Amsterdam 1972-)
- RMD, *Roman Military Diploma*.

- S. Conrad, Die Grabstelen aus Moesia inferior. Untersuchungen zu Chronologie, Typologie und Ikonographie (Leipzig 2004) 228-229, Nr. 381; Taf. 76, 2.
- SEG, Supplementum Epigraphicum Graecum. Vols. 1-11, ed. Jacob E. Hondius, Leiden 1923-1954. Vols. 12-25, ed. Arthur G. Woodhead. Leiden 1955-1971. Vols. 26-41, eds. Henry W. Pleket and Ronald S. Stroud. Amsterdam 1979-1994. Vols. 42-44, eds. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 1995-1997. Vols. 45-49, eds. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud, Angelos Chaniotis and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 1998-2002. Vols. 50- , eds. Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud and Johan H.M. Strubbe. Amsterdam 2003-
- Tekinoğlu, H. (2013). “Hun Türkleri” İstanbul: Kamer Yayınları, 334.
- Thompson, E., A., Çev: Dinçel, S., M., (2008). “Hunlar”, Ankara: Phoenix Yayınevi ,85.
- TitAq Tituli Aquincenses (Budapestini 2009-2011).
- Tolan, Ö., (Aralık, 2014). “Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Yapı” , Journal of School (JOHS), 98
- TRHR (Suppl.) P. Kovács, Tituli Romani in Hungaria reperti. Supplementum (Budapest - Bonn 2005).
- Üstün, A.(2013). “Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar- Batı Avrasya’da Erken Türk Varlığı” Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 142, 143
- Yılmaz, A. (2016), “Attila’nın Siyasi Hayatı, Şahsiyeti ve Karakteri”, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 142
- Ziyai, A., (2010). “Orijinal Çin Kaynaklarına Göre Hun-Türk I. Bölüm: Kudretli Büyük Hun Tanrıkuşluğu (Türk Halkının Ataları Hunlar ve Hunların Ortaya Çıkışı)”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(3), 901-909